

ION TOMA

**1000 de superlative
și curiozități
de cultură generală**

CUPRINS

Prefață.....	7
1. De la individualizarea zonală la notorietatea extrazonală	9
2. Metamorfozele numelor de locuri.....	11
3. Gradarea semnificării toponimice: de la individualizarea geografică la notorietatea sociogeografică și la imaginarul sociocultural.....	15
4. Ipostazele onimizării toponimelor românești.....	17
5. Nume de locuri românești moștenite, împrumutate, dublate sau deonimizate	23
6. Nume de locuri superlativ.....	27
7. Cum devin numele de locuri puncte de reper ale culturii și civilizației	31
8. Clasificarea numelor de locuri superlativ	33
 8.a. Nume de locuri superlative geografic.....	33
 8.b. Toponime devenite repere istorice	40
 8.c. Nume de locuri cu implicații în diferite domenii ale științei, filosofiei, artei.....	61
 8.d. Nume de locuri care amintesc de personalități, evenimente și momente culturale și artistice, sacre.....	72
 8.e. Toponime mitologice	95
 8.f. Pseudotoponime istorice sau mitologice.....	105
 8.g. Re-nume și renume prin urmași apelativi.....	111
 8.h. Re-nume și renume prin urmași antroponomici	118
9. Corelația dintre notorietatea locului și renumele toponimului care îl desemnează	125
Bibliografie.....	131

1 DE LA INDIVIDUALIZAREA ZONALĂ LA NOTORIETATEA EXTRAZONALĂ

Lucrarea de față este o continuare a cărții noastre cu titlul *101 nume de locuri*, publicată în anul 2015 la Editura Humanitas. Își propune să extindă și să aprofundeze studiul acestei categorii lexicale mai puțin avute în vedere de lingviști. Disciplina care se ocupă de cercetarea numelor de locuri, toponimia, parte a onomasticii, lingvistica numelor proprii, este o ramură mai nouă a lingvisticii și se află situată la granița cu alte științe, în primul rând cu geografia, istoria și sociologia. Poate și de aceea, unele aspecte ale nașterii, evoluției și funcționării numelor de locuri nu au fost observate și luate în studiu mai devreme.

Extinderea studiului se referă la abordarea unor categorii de nume de locuri aflate în spații apropiate, dar mai ales îndepărtate, de teritoriul românesc și foarte importante atât lingvistic, cât și geografic, istoric, sociocultural etc.

Aprofundarea cercetării vizează analiza mecanismelor lingvistice, sociogeografice, istorice, economice, comerciale, culturale care detașează aceste nume, devenite superlativă în sens larg, de masa de toponime uzitată în spațiile comunităților locale sau zonale în care s-au născut și se află localizate. Aceste superlativă au fost **nume obișnuite**, dar au dobândit **renume**, iar altele **re-nume**, trecând în alte categorii lexicale.

8 CLASIFICAREA NUMELOR DE LOCURI SUPERLATIVE

Numele de locuri superlative, în accepția dată în această carte, sunt foarte diverse din mai multe puncte de vedere și, ca atare, pot fi grupate în diferite clase, dacă se adoptă unul sau altul dintre criteriile posibile. Pentru lucrarea noastră, ni s-a părut cea mai potrivită clasarea după domeniul cunoașterii în care se situează calitatea care le reliefiază ca superlative. Clasele formate (pot fi însă mai multe sau mai puține, în funcție de detalierea clasificării) cuprind superlative: geografice, istorice, mistico-religioase, alte domenii științifice socioculturale (matematică, fizică, chimie, biologie, medicină etc.)

Vom prezenta în continuare superlativele toponimice care ni se par cele mai relevante sociocultural pentru cititorul nespecializat în domeniile menționate.

8.a. NUME DE LOCURI SUPERLATIVE GEOGRAFIC

Renumele toponimelor poate proveni adesea din proeminența sociogeografică a locurilor denumite (relevantă fizică, politică, demografică, culturală, turistică) evidențiată prin mijloacele de comunicare moderne (cercetare științifică, mass-media, conferințe de specialitate, ierarhii și topuri geografice). În ultima vreme, este chiar o campanie de promovare, în conștiința publică, a recordurilor geografice, în sens larg, denumite sugestiv, *superlativele Terrei*. Treptat, renumele acestora, pornind de la oamenii de știință și cultură, dobândesc treptat notorietate, comparabilă, uneori, ca ampoloare, cu cea a toponimelor mitologice, istorice ori sacre, evident în alt registru spiritual. Ca și în cazul toponimelor istorice, oferim în continuare numai câteva exemple, necomentate, de nume ale unor superlative geografice (aeroporturi, aisberguri, canioane, capitale, construcții, continente, curenți, depresiuni, fluvii, insule, lacuri, munți, oceane, orașe, peșteri, posturi, țări, vulcani etc.).

Aconcagua, cel mai înalt munte de origine vulcanică – 6 959 m, putând avea semnificația originară „Muntele înzăpezit” sau „Santinela de piatră”

Altamira (Spania), peștera cu cele mai multe picturi rupestre paleolitice, supranumită „Capela Sixtină a artei cuaternare”

Amazon, fluviul cu cel mai mare bazin hidrografic, cel mai mare debit, cei mai mulți afluenți, cel mai lung curs navigabil

Angel (Venezuela), cascada cu cea mai înaltă cădere de apă, cca 1 000 m

Antarctica, continent acoperit de gheță, izolat și cu cea mai mare altitudine medie

Anzi (America de Sud), cel mai lung sistem muntos, cca 9 000 km; numele poate însemna la origine „lanțurile munților cu metale”

Arabia, cea mai mare peninsulă: 3,25 milioane km²

Arctic, cel mai mic ocean: 14 milioane kilometri pătrați

Atlanta (SUA), aeroportul cu cel mai mare trafic de pasageri și cu cel mai mare număr de zboruri

Australia, cel mai mic continent, cca 7,6 milioane km², cu cea mai mică altitudine medie și maximă; cel mai secetos și cel mai cald, cel mai puțin populat

Baikal (Federația Rusă), cel mai adânc lac, 1 642 m, și cu cel mai mare volum de apă dulce, 23 615 km³

Beipanjiang (China), cel mai înalt pod, 565 m

Bosfor, cea mai îngustă strâmtoare maritimă intercontinentală – între Europa și Asia; este situată între Marea Neagră și Marea Marmara

Boswash (SUA), cel mai mare megalopolis: suprafață de 138 760 km² și 55 de milioane de locuitori

Burj Khalifa (Emiratele Arabe Unite), cea mai înaltă clădire: 1 828 m

Cercul de Foc al Pacificului, cea mai întinsă și activă zonă vulcanică – 450 de vulcani; cuprinde 75% din vulcanii de pe glob

China, cel mai populat stat – 1,4 miliarde de locuitori, cu cele mai multe frontiere, cei mai numeroși vecini, 14 – căți are și Rusia, cele mai multe orașe, cea mai vorbită limbă din lume, cel mai mare megalopolis în formare

Chomolungma sau Everest, cel mai înalt munte – 8 848 m, situat între Nepal și China, în munții Himalaya; sensul originar al numelui este „zeița mamă a munților”

Cirus, tip de nor situat la cea mai mare distanță de Pământ: 3-8 km

Damasc (Siria), cea mai veche capitală actuală în funcțiune

Dorsala Atlantică, cel mai lung sistem muntos submarin: 16 100 km

Dover (Anglia), cel mai aglomerat port internațional de pasageri

Duisburg (Germania), cel mai mare port fluvial

Dunărea, fluviul care străbate cel mai mare număr de țări, zece: Germania, Austria, Slovacia, Ungaria, Croația, Serbia, Bulgaria, România, Republica Moldova, Ucraina, și patru capitale, Viena, Bratislava, Budapesta, Belgrad)

Etna (Italia), vulcan activ cu cea mai lungă perioadă de activitate, 6 000 de ani, unde „iadul și paradișul sunt situate unul lângă altul”, după cum a exclamat Goethe în urma vizitării acestuia

Eurasia, cea mai mare masă continentală, peste 50 de milioane de km²

Franța, țară vizitată de cel mai mare număr de turiști

Galapagos (Arhipelagul ~), arhipelag vulcanic cu o lume animală și vegetală neobișnuită, studiată de

Charles Darwin, autorul teoriei evoluționiste

Gange-Brahmaputra, cea mai mare deltă

Gansu (China), provincie unde a avut loc cea mai catastrofală alunecare de teren

Geysir (Islanda), cel mai cunoscut gheizer

Ghawar (Arabia Saudită), cel mai mare câmp petrolifer

Gibraltar (Marea Britanie), cel mai mic teritoriu neautonom locuit permanent

Grand Canyon (SUA), cel mai mare și mai cunoscut canion terestru

Groapa Marianelor, locul cu cea mai mare adâncime oceanică, 11 033 m

Groenlanda (Danemarca), cea mai mare insulă

Gulfstream, cel mai mare curent marin

Haiti, țară în care a avut loc cutremurul cu cele mai multe pierderi de vieți omenești din secolul 21

Egipt, una dintre cele mai vechi și mai importante culturi din nordul Africii

Elada, numele Greciei antice

Elba, insulă pe care a fost exilat prima oară Napoleon, în 1814-1815

Eleusis, oraș în apropierea Atenei, renumit pentru serbările numite *Misterele Eleusine*; aici sunt ruinele atelierului sculptorului Fidias

Elisée, palat din Paris, reședința președintelui Republicii Franceze

Epir, regiune în nord-vestul Greciei, locuită inițial de iliri, intrată apoi sub influență grecească, devenită provincie romană; astăzi face parte din Grecia

Erechtheon, templu în stil ionic de pe Acropola Atenei

(El) Escorial, palat și mănăstire în Spania, muzeu, fostă reședință a regilor Spaniei

Etruria, regiune din Italia, pe locul actualului Toscana, leagănul civilizației etrusce

Eurotunel, canal aflat sub Canalul Mâncii, inaugurat în 1994

Eylau, bătălie, în 1807, în care Napoleon s-a impus în fața rușilor

Fanar, cartier al Constantinopolului, locuit de nobilii greci folosiți de Imperiul Otoman în politica externă, inclusiv ca domnitori în Țările Române

Fiesole, sit arheologic etrusc din Toscana

Finta, aici a avut loc lupta dintre Matei Basarab și Vasile Lupu

Flandra, regiune istorică, astăzi împărțită între Belgia și Olanda, disputată în timp între Franța și Anglia

Florența (Italia), centru al științei, culturii și artei italiene în timpul Renașterii

Focșani, oraș în care s-a semnat armistițiul, în 1917, între România și Puterile Centrale – România ieșe pentru câteva luni din război

Galia, regiune care a devenit parțial provincie romană în 141 î.H., apoi definitiv în 52 î.H.

Geneva (Elveția), oraș în care Jean Calvin a înființat o universitate care a devenit vestită; centru al protestantismului și al ecumenismului; sediu al organismelor ONU

Germisara, aşezare romană care și-a păstrat denumirea dacică; stațiune balneoclimaterică ce era cunoscută încă din Antichitate

Govora, Mănăstirea ~, aşezământ monahal cu o importantă activitate tipografică în secolul al XVII-lea

Grecia antică, leagănul culturii, artei și filosofiei europene

Grivița, redută turcească ridicată pentru apărarea Plevnei asaltată și cucerită de armatele române la 1877

Grünwald, în 1410 are loc bătălia decisivă în care armatele poloneze și lituaniene au înfrânt armata Ordinului Teutonic

Gumelnița, cultură neolică, mileniul IV-III î.H., răspândită în sudul României și nord-estul Bulgariei

Guruslău, loc unde Mihai Viteazul s-a luptat cu Sigismund Báthory

Habsburg, cetate în Elveția de unde provin reprezentanții *Casei de* ~, care au domnit în mai multe state, în secolele XIII-XIX

Hallstatt (Austria), aici au fost descoperite obiecte de fier care au dat denumirea primei epoci a fierului

Hamangia (Dobrogea), cultură neolitică renomată prin figurile antropomorfe, de exemplu, *Gânditorul de la* ~

Hanovra, dinastie din Marea Britanie, 1714-1901

Hastings, *Bătălia de la* ~, bătălie între saxonzi și normanzi care reprezintă începutul cuceririi normande a Angliei

Hattuşas, oraș antic din Asia Mică, capitala imperiului hitit, secolele XVI-XIII î.H.

Hârlău (centrul Moldovei), ținut unde oastea moldoveană a lui Ștefan cel Mare a înfrânt oastea ungară a lui Sigismund de Luxemburg, în 1395

Helespont, numele antic al strâmtorii Dardanele

Helis, capitala regelui dac Dromihete, situată în Muntenia, în apropierea râului Argeș

Herculanum (Italia), oraș antic acoperit în 79 d.H. de lava vulcanului Vezuviu

Hiroshima (Japonia), oraș distrus în 1945 de prima bombă atomică lansată de SUA

Hispania, denumirea romană a Peninsulei Iberice

Histria, veche colonie grecească la Marea Neagră

Hohenstaufen (Suabia, Germania), dinastie regală

Hohenzolern (Suabia, Germania), dinastie regală din care fac parte și regii României

Hotin, cetate moldovenească, astăzi în Republica Moldova, ocupată, pe rând, de Imperiul Otoman și Imperiul Țarist

Ialta (Crimeea), oraș unde s-a ținut, în 1945, Conferința celor trei mari învingători ai celui de-al Doilea Război Mondial: SUA, URSS, Marea Britanie

Iași, capitală a Moldovei până în 1859

Islaz (jud. Teleorman, România), aici a avut loc aprobarea Proclamației și a Constituției de către Adunarea Populară, în 1848

Issos, bătălia în care Alexandru cel Mare l-a înfrânt pe Darius al III-lea, regele Persiei

Iudeea, regat antic din Palestina

Kalmar, uniune, datând din 1397, între Danemarca, Norvegia și Suedia, desființată în 1523

Karlowitz, pacea de la 1699 între Turcia, învinsă, Rusia și celelalte puteri învingătoare; printre altele, Transilvania trece sub stăpânire habsburgică

Kiev, cnezat înființat la 882 d.H.

Konstanț, conciliu, 1414-1418, care a permis pregătirea marii schisme din Occident, prin opunerea papilor italieni, de la Roma, celor francezi, de la Avignon

Kosovo Polje, victorie a turcilor asupra principilor creștini, la 1389; victorie a lui Iancu de Hunedoara asupra sultanului Murad al II-lea

Kuciuk-Kainargi, Tratat de pace, în 1774, între Turcia și Rusia

Kursk-Orel, cea mai mare confruntare între blindate, între germani și sovietici, câștigată de sovietici, 1943

Kyoto, fostă capitală a Japoniei, 794-1868

Lascaux, peșteră în Franța, cu picturi rupeste neolitice

Lateran, acord semnat, în anul 1929, între Italia și Sfântul Scaun

Lausanne, conferință internațională, 1922-1923, care fixa noile granițe ale Turciei și regimul strâmtorilor Bosfor și Dardanele

Leipzig, bătălie, 1813, în care Napoleon este învins

Lepanto, victorie a lui Don Juan de Austria asupra flotei turcești, în 1571

Leuctra, bătălie în care armata tebană, condusă de Epaminonda, a învins armata spartană, 271 î.H.

Lidiče (Cehia), localitate distrusă complet de hitleriști și populația executată drept represalii pentru asasinarea lui Heydrich, protector al Cehiei și Moraviei

Livonia, nume dat în secolele XIII-XVI Letoniei și Estoniei

Lusitania, denumire a vestului Peninsulei Iberice în perioada romană

Maastricht (Olanda), semnarea Tratatului de înființare a uniunii monetare europene, 1992

Macedonia, stat antic, devenit imperiu, decăzut și intrat sub diverse stăpânciri și compoziție; astăzi, stat independent

Mainz, Gutenberg tipărește Biblia, în anul 1447

Majdanek (Polonia), lagăr de concentrare nazist în al Doilea Război Mondial

Manciuria, provincie istorică chineză, disputată în timp și de Rusia, și de Japonia

Mangop, principat în sud-estul Crimeei, constituit în secolul XIII; de aici era originară soția lui Ștefan cel Mare, *Maria de ~*

Manzikert, bătălie purtată în anul 1071, în care împăratul bizantin Roman al IV-lea Diogenes a fost învins și

luat prizonier de sultanul seleucid Arp Arslan

Marathon, victorie a atenienilor asupra perșilor, 490 î.H.

Marcodava, cetate dacică în zona Transilvaniei

Marienburg, cetate a ordinului teutonic, la asediul căreia, în 1422, a participat alături de polonezi și un corp de oaste moldovenesc trimis de Alexandru cel Bun

Mărășeti, Mărăști, Oituz, lupte ale armatei române cu trupele germane, în 1916-1917

Mesembria, colonie grecească situată pe litoralul nordic al golfului Burgas

Mesopotamia, regiune străveche din Asia în care s-au dezvoltat mai multe civilizații

Mica Înțelegeră, organizație de securitate regională, formată din România, Cehoslovacia și Iugoslavia, 1920-1921-1939

Micene, oraș antic în Grecia, centrul culturii miceniene

Milet, oraș grecesc pe coasta Asiei Mici, locul de naștere al matematicianului Thales; școală filosofică în Grecia antică

Mirăslău, bătălie, la 1600, între Mihai Viteazul și oștile austriece și maghiare, care au învins

Moesia, denumire romană a provinciei dintre Dunăre și Balcani

Mohács, victorie a lui Soliman Magnificul asupra lui Ludovic al II-lea, regele Ungariei, în 1526

Moldova, stat feudal românesc; astăzi, o parte este provincie românească și o parte formează Republica Moldova

Moncastro, numele genovez al orașului Cetatea Albă

Monteoru, cultură din epoca bronzului, aflată pe teritoriul actualei României

München, conferință în care marile puteri au impus Cehoslovaciei cedarea

regiunii Sudețiilor către Germania nazistă, 1938

Nagasaki (Japonia), oraș distrus în 1945 de a doua bombă atomică lansată de SUA

Nantes, *Edictul de la ~*, emis de regele Franței Henric al IV-lea, prin care a liberalizat protestantismul, edict revocat în 1685

Napoca, oraș în Dacia romană, pe locul actualului Cluj

Nassau, dinastie germană

Neandertal, aici a fost descoperit scheletul unui om caracteristic paleoliticului mijlociu

Nedao, luptă în Câmpia Panoniei, în 454, în care hunii au suferit o gravă înfrângere din partea gepizilor

Neuilly-sur-Seine, unul dintre tratatele sistemului Versailles, 1919, între Antanta și Bulgaria

Niceea, oraș în Asia Mică, unde au avut loc două sinoade ecumenice: 325 d.H. și 787 d.H.

Nicopole, bătălie purtată în 1396 între regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, și sultanul Baiazid I Fulgerul, câștigată de ultimul

Ninive, oraș antic devenit capitala Asiriei, secolele VIII-VII î.H.

Nippur, oraș din Mesopotamia unde a fost descoperită cea mai mare bibliotecă de texte cuneiforme

8.d. NUME DE LOCURI CARE AMINTESC DE PERSONALITĂȚI, EVENIMENTE ȘI MOMENTE CULTURALE ȘI ARTISTICE, SACRE

O categorie specială de topice se înfățișează ca monumente naturale sau „construite” de oameni în diferite epoci istorice și areale geografice, care au dobândit „statutul” de locuri cultural-artistice, chiar sacre, și au fost denumite inițial sau supranumite ulterior în consecință. Numele acestora a devenit, aşadar, **renume** sacru, notorietatea lor simbolică și impresionantele relicvele rămase le-au transformat în locuri de pelerinaj pentru credincioși, oameni de știință și cultură, turiști, veniți pentru a le venea, a le cunoaște, a se reculege spiritual și a trăi „iradierea” cultural-estetică unică a acestor valoroase monumente naționale sau universale de patrimoniu.

Aceste monumente au fost sau se presupune că au fost structuri megalitice, circuri de piatră, picturi rupestre, geoglife sau petroglife, tumuli funerari, piramide, temple, sanctuare, mănăstiri etc., menite a concentra energia cosmică și pe cea telurică sau a atrage bunăvoiința și protecția zeităților din spațiul cultural-religios respectiv.

Prezentăm în continuare câteva dintre cele mai reprezentative și semnificative locuri sacre, precum și, acolo unde a fost posibil, originea numelor acestora și simbolistica lor.

Acropole, „oraș înalt, la înălțime”, stâncă din mijlocul Atenei pe care se află cele mai importante monumente sacre ale *Greciei eterne* și

„embrionul Occidentului”. Aici s-au aflat: mormântul lui Kecrops, regele legendar al Atenei; măslinul sacru plantat în amintirea celui pe care zeița Atena îl făcuse să răsară în timpul întrecerii cu Poseidon pentru stăpânirea orașului; statuia *Athenei Pallas*, coborâtă din cer. De aici s-a aruncat Egeu în marea care-i poartă numele, *Egee*, crezând că fiul său, Teseu, a murit. Edificiile famoase – *Parthenonul*, *Propileele*, *Erechteionul* cu *Cariatidele*, templul *Atenei Nike* – care încununează Acropole au fost